

2. Armenia Virtual Jewish History Tour. (2021) // www.jewishvirtuallibrary.org/armenia-virtual-jewish-history-tour
3. Avraham, R. (2021, December 20). Does Armenia have an antisemitism problem? // <https://www.israelhayom.com/2021/12/20/does-armenia-have-an-antisemitism-problem/>
4. Azimzade, A. (2019). Ermenistan'da anti-semitizm ve yahudilerin yaşam koşulları // M. Kulu, & M. Öksüz (Red.), Üçüncü Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı (ss. 343-354). İzmir: İsrailiyat
5. Президент Ильхам Алиев выступил на общих дебатах в видеоформате 75-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН (24 сентября 2020) // <https://aztv.az/ru/news/9163/prezident-ilkham-aliev-vystupil-na-obshchikh-debatakh-v-videoformate-75-y-sessii-generalnoy-assamblei-oon>
6. Danelyan, E. (2005, January 25). Armenia's Jews Alarmed By Nascent Anti-Semitism // www.azatutyun.am/a/1575475.html
7. Expose anti-semitism in Armenia. (2021) // www.voterveice.net/mobile/AZERI/Campaigns/81135/Respond
8. Jewish Population by Country. (2021) // <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/jewish-population-by-country>
9. Reich, A. (2022, January 22). 2021 was the most antisemitic year in the last decade - antisemitism report // <https://www.jpost.com/diaspora/antisemitism/article-694197>
10. Sidman, F. (2005). Armenian anti-Semitism rears its ugly head // www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/22114
11. Situation in Armenia on implementation of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. (2007) // United Nations Human Rights Treaty Bodies: <https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Sha>
12. There is no Anti-Semitism in Armenia: Rima Varzhapetyan-Feller. (2015, January 30) // <https://armenpress.am/eng/news/791587/there-is-no-anti-semitism-in-armenia-rima-varzhapetyan-feller.html>
13. Weinberg, D. A. (2020, September 9). Does it Actually Say about Muslim Attitudes toward Jews? // www.adl.org/blog/adls-global-100-survey-what-does-it-actually-say-about-muslim-attitudes-toward-jews

מאמר בעיתון «ישראל היום» על התקפות אנטישמיות מצד ארמנים נגדה - בשל דעותיה שהובעו בפרסומיה. במאמר מצוין שארמנים אחדים המשתמשים ברשת החברתית «ליי-נקדין» כתבו לה קללות. בנוסף, הדיווחים האחרונים על חופש הדת השייכים למחלקת המדינה של ארצות הברית מצביעים על עלייה במספר הודעות אנטישמיות בקרב משתמשים ארמנים ברשתות החברתיות, וגם כן הצהרות והאשמות אנטישמיות בהן נתקלו יהודים בתחבורה ציבורית בארמניה.

הפצת החומרים המודפסים עם פניות אנטישמיות ות"עמולה נאצית. אחת הנקודות המרכזיות במסע התעמולה ארוך הטווח של לאומנים ארמנים היא התזה שבה מצוין שממשלת הטורקים הצעירים, שהעבירה את החוק על יישור במ מחדש של ארמנים ב-1915, שימשה בסיס לרצח העם הארמני הידוע לשמצה באימפריה העות'מאנית, וקיבלה תמיכה מהציונים. תזה זו הייתה מוגזמת בצורות שונות בייצירותיהם של היסטוריונים סובייטיים אחדים משנות ה-70 של המאה הקודמת, וכיום היא משמשת באופן פעיל על ידי סופרים ארמנים רבים הנוגעים בנושאים היסטוריים. יחד עם האנטישמיות, בארמניה מופץ גם נאציזם. הדבר בא לידי ביטוי בהאדרת אנשים שפעם שיתפו פעולה אדוקה עם הנאצים והשתתפו בפשעים נגד יהודים.

כך, במאי 2016, נערך בירוואן טקס פתיחה חגיגי של האנדרטה לזכר הגנרל של הרייך השלישי, גארגין נוד'ין, וביטקס הזה השתתף גם נשיא ארמניה דאז, סרז' סרגסיאן.

ישנן עובדות רבות המצביעות על לימוד והפצה של האידיאולוגיה של הנג'דיזם, התומכת בפיתוח הלאומיות האתנית לרמה מוחלטת במוסדות החינוך של ארמניה המודרנית. אישיותו של הגנרל דרו - דרסטאמאט קא-נאיאן, מנהיג הלאומני הארמני שהשתתף במעשי הטבח של אזרבייג'נים באופן ישיר בתחילת המאה הקודמת, וביהודים במלחמת העולם השנייה, גם כן מתנשאת ומתפארת.

נשיא אזרבייג'ן, אילהם אלייב, אמר על התעמולה הנאצית בארמניה בנאומו במושב ה-75 של האו"ם בספטמבר 2020: «האדרת הנאציזם היא מדיניות ממשלתית של ארמניה. הגנרל הנאצי הידוע לשמצה גארגין נוד'ין הפך לגיבור לאומי... במרכז בירת ארמניה הוקמה אנדרטה בגובה שישה מטרים לנו'דה. חברי ארגוני טרור, כמו «אסאלה» גם כן זוכים לשבחים בארמניה». העובדות מראות שהבעיה הזו היא עדיין אקטואלית. 🌟

ביבליוגרפיה

1. Armenia - The official site of World Jewish Congress. (2022) // www.worldjewishcongress.org/en/about/communities/AM

לש מירצויה דחא, ישילשה דיירה מע ליעפ נפואב הלועפ פתיש הד'ונג. נאוריעב Garegin Nzhdeh-ל הטרדנא טכאמרווהמ קלחכ ינמראה ויגלה

בגילויים דומים של בורות. אפילו הפוליטיקאים המובילים ונציגי תקשורת תומכים בשיקולים כאלה בארמניה. על פי תוצאות המחקר, שיתוף הפעולה הצבאי-טכני הפעיל בין ישראל ואזרבייג'ן, שהגיע לשיאו בשחרור השטחים האזרבייג'ניים שנכבשו על ידי ארמניה במהלך מלחמת 2020, הוביל להתגברות נוספת של האנטישמיות בארמניה וב-12 בפברואר 2021 - חוללה שוב אנדרטת השואה בירוואן.

התקפות וטרור מוסרי ופסיכולוגי נגד מדענים, חוקרים, עיתונאים ממוצא יהודי בתוכה ומחוג גבולותיה של ארמניה. מעשים כאלה קרו מפעם לפעם בארמניה גם בעבר, אך לאחר 2020 הם בוצעו באופן שיטתי והגיעו לרמה של קונפליקט מידע בינלאומי. בין היעדים שנפגעו בהתקפות כאלה הייתה גם החוקרת רחל אברהם, עורכת המרכז לשלום כלכלי בעיר נתניה ומחברת הספר «נשים וג'יהאד: מחלוקת על קמיקאזות פלסטיניות בתקשורת האמריקנית, הישראלית והערבית». בדצמבר בשנת 2021, היא פרסמה

איש. אם נביט במסמכים הבינלאומיים: «בתום התקופה הסובייטית, עם הסרת ההגבלות, התקפות אנטישמיות הלכו וגברו במהירות. תופעה זו והירידה הכלכלית המי תמשכת גרמו ליהודים לברוח מארמניה. בתוך 20 שנה בלבד, האוכלוסייה היהודית בארמניה הצטמצמה מ-5,000 לכמה מאות אנשים». לפי מקורות שונים, בשנת 2018 מספר היהודים בארמניה עמד על 500 איש, ובשנת 2021 צנח ל-100. זה מצביע על חוסר יכולתה של ממשלתו של נ.פשיניאן בפתירת הבעיות הקיימות בתחום זה.

עובדות הונדליזם והזיוף ביחס לאנדרטאות של היסטוריה ותרבות יהודית. אחד מהמדדים העיקריים והבולטים להתחזקות הרגשות האנטישמיים בארמניה הם המקרים החוזרים ונשנים של חילול האנדרטה לזכר קורבנות השואה באירוואן בשנים 2004-2005. סימן מדאיג יותר הוא חוסר כל תגובה ביקורתית לפעולות כאלה מצד הרשויות. באחד הדו"חות כתוב: «בעיר הבירה של ארמניה, אנדרטת השואה נהרסה פעמים רבות. כמוכן, מדינות רבות נתקלו

ללוח האושל רושקש הטרנדנאה לש הז קלח, בוש. ןאווריעב "ינמראה מעה חבט"ו האושה תונברוק רכול הטרנדנא

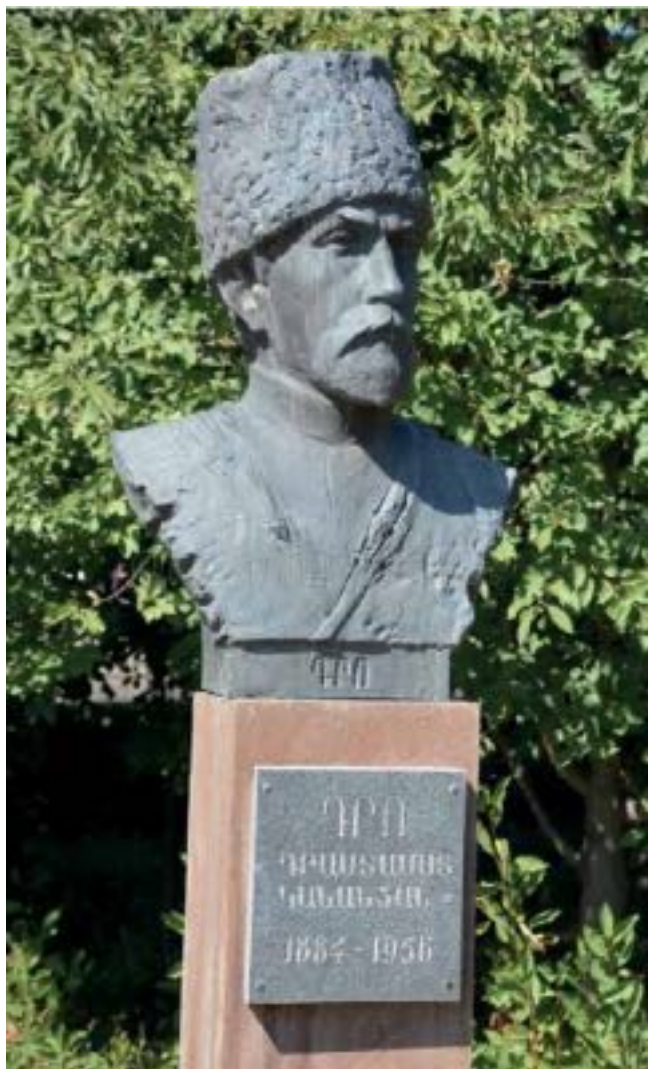
אמון כלפי יהודים נפוץ בארמניה. 72% מהנשאלים סבורים שהיהודים השיגו כוח מופרז בעולם העסקים. חוץ מזה, 60% מהנשאלים בסקר זה ציינו כי היהודים אדישים לכור לם מלבד לבני העם שלהם. נקודת מבט זו נוצרה בעיקר כתוצאה מתעמולה ארוכת טווח. לבסוף, 53% מהנשאלים סבורים שיהודים רואים בעצמם «גזע עליון», ומביטים מלמעלה על עמים אחרים.

חשוב לציין שבדו"ח בינלאומי של מחלקת המדינה של ארצות הברית על חופש הדת ברחבי העולם לשנת 2021, הובעה דאגה לגבי עליית האנטישמיות בארמניה. סימנים למדיניות האנטישמיות והתבוללות היהודים בארמניה

בהתבסס על האמור לעיל ובהתחשב במצב הנוכחי, אנו יכולים לציין מספר סימנים לאנטישמיות בארמניה: עלייתם של יהודים מארמניה לאחר 1991 במהירות. לאחר השגת עצמאותה, עלו יהודים מארמניה לישראל בקצב גדול, וכיום הקהילה היהודית במדינה זו מונה כ-500

«גולוס ארמני» ו«חיותס אשחר» נדפסו מספר מאמרים חריפים הטוענים, כי לטר-פטרואיאן יש קשרים עם ישראל. בנוסף לכך, בשני העיתונים נדפס מאמר תחת הכותרת «לבון אקופ טר-פטרואיאן או לבון פראים פליסקובסקי - קור נגרס ארמני לאומי או קונגרס יהודי?». במאמר זה נכתב כי טר-פטרואיאן קיבל 100-200 מיליון דולר עבור הקמפיין שלו לנשיאות מאחד המיליארדרים הרוסים ממוצא יהודי. בדו"ח של מרכז המחקר «פיו» למרץ שנת 2018, ארמניה מאופיינת כמדינה האנטישמית ביותר במזרח אירופה. ניתוח מסמכי הדיווח מצביע על כך, שמאז עליית ממשלתו של ניקול פשיניאן לשלטון, רמת האנטישמיות בארמניה לא רק שלא ירדה, אלא אף עלתה. מחקרי הליגה האמריקנית נגד השמצה (ADL) בשנת 2021 חשובים בייצירת התמונה האובייקטיבית של האנטישמיות בארמניה. לפי תוצאות הסקר שערך הארגון הזה בארמניה, 68% מהנשאלים ציינו כי היהודים מסורים לישראל יותר מאשר למדינות שבהן הם אזרחים. לפיכך, יחס חשדני וחוסר

**הלועץ התיש (זאיאנאק טראמסטרד) ורד. זאווירעב ורדל הטרנדא
קלחכ ינמראה וויגלה ירצוימ דחא, ישילשה דיירה מע ליעפ נפואב
טכאמרוהמ**

כשפונים ליהודים, משתמשים במילה «אודז'אר», כלומר «סבון». הדבר מרמז על נוהגם של הנאצים, שבמחנות המוות להכין מגופות הקורבנות סבון, ארנקים, אהילים ועוד חפצים «שימושיים». עוד נכתב במסמך, כי האנטישמיות בקרב האליטה הפוליטית של ארמניה הפכה לכלי מתאים להכפשת יריבים פוליטיים. לדוגמה, בשנת 2008, פרסם ויקיליקס מברק של מחלקת המדינה של ארצות הברית בכותרת: «העיתונות הארמנית ממשיכה להשתמש באנטי-שמיות כדי ללחוץ על האופוזיציה». כפי שעולה ממסמך זה, באמצע מאי 2008, העיתונות הפרו-ממשלתית והטלוויזיה הציבורית של ארמניה פתחו במסע התקפות על מנהיגי האופוזיציה, והאשימו אותם בתכנים אנטישמיים ואנטי-בונים חופשיים. אחד מהמותקפים בצורה פעילה מסוג זה היה הנשיא הראשון של ארמניה, לבון טר-פטרואיאן, שהיו שמועות שאשתו יהודייה. בעיתונים הפרו-ממשלתיים, כגון

פוליטיים משמעותיים במדינה הזו? האם קיימת אנטישמיות בארמניה? ישנן נקודות מבט שונות לגבי עוצמתה, ובאופן כללי לגבי נוכחותה של האנטישמיות בארמניה. ניתן לחלק את המחקרים והמקורות בנושא זה לשתי קבוצות: מקורות פרו-ממשלתיים המכחישים לחלוטין את קיומה של אנטישמיות במדינה, או הטוענים כי תפקידה בחיי החברה הוא חסר חשיבות רבה; מקורות המנתחים את המגמות של ההתחזקות וההיחלשות התקופתיות של האנטישמיות על בסיס מתודולוגיה מדעית, והמספקים נתונים סטטיסטיים. העיתונאי הארמני, אמיל דניליאן, כתב ששורשי האנטישמיות במדינה מתחילים עוד משנות ה-60-70 של המאה הקודמת. מעניין שהתזה על «רצח העם הארמני» הידוע לשמצה הוכנסה למחזור ככלי פוליטי-אידיאולוגי בשנות ה-60, כלומר בערך באותו זמן.

כך מאפיין הקונגרס היהודי העולמי את המצב: «כיום, הקהילה היהודית הקטנה בארמניה יכולה, למרות גילויים מסויימים של אנטישמיות במדינה, רשאת לעסוק ביהדות באופן חופשי». בנוסף לכך, בעמוד המוקדש לארמניה של «הספרייה היהודית הווירטואלית», שנערך על ידי ארגון שיתוף הפעולה האמריקאי-ישראלי (AICE), צוין: «מבחינה היסטורית, היו יחסים טובים בין יהודים לבין ארמנים-נוצרים... עם זאת, היהודים בארמניה אינם אזרחים מן המניין, הם נחשבים לזרים. אנטישמיות קיימת בארמניה, אם כי היא מופיעה לעתים רחוקות. לדוגמה, בשנת 2002 רומן אפיסקופיאן פרסם ספר ברוח האנטישמית. בנוסף, התקשורת והאנשים המקומיים החלו להחרים את אנדרטת השואה».

בעיתון «ישראל היום» פורסם מאמר שמשקף את הרוח האנטישמית שהולכת ומתגברת בארמניה לאחר מלחמת קרבאך השנייה ב-2020: «שנה לאחר סיומה של מלחמת קרבאך השנייה, האנטישמיות בארמניה לא נחלשה, אלא אף התחזקה. עליית האנטישמיות בשל תמיכתה של ישראל באזרבייג'ן היא דבר נורמלי. זה הגביר עוד יותר את עוינותם כלפי ישראל ויהודים».

על פי נתוני שנת 2014 של הליגה האמריקנית נגד השמצה (ADL), מדד האנטישמיות בארמניה עמד על 58%. לשם השוואה, עלינו לציין כי באיראן אותו מדד עמד על 56%.

נאומה של רימה ורג'פטיאן-פלר, ראש מועצת הקהילה היהודית בארמניה, בינואר 2015 מעיד על עמיות המצב בנוגע לאנטישמיות בארמניה: «מעולם לא הייתה אנטישמיות בארמניה, ועכשיו אין לנו רגשות כאלה... אמרתי תמיד ואני מקווה שאגיד גם בעתיד שאין אנטישמיות בארמניה».

הדו"ח לשנת 2017 של המרכז לניטור זכויות האדם בקווקז, הפועל בגאורגיה, מכיל עובדות ברורות למדי המצביעות על אנטישמיות בארמניה: «זה נורא שהרבה ארמנים,

אנטישמיות בארמניה: לפני ואחרי «מהפכת הקטיפה»

למצב במערב אירופה, ולכן אזורים אחרים נשאר, כביכול - בצל. אמנם, אם נשים לב למחקרים שנערכו במרכזים שונים במשך השנים 2015-2018, בקרב מדינות עם רמת אנטישמיות גבוהה, ארמניה מושכת תשומת לב. מה המצב היום, בהתחשב בכך שלאחר שנת 2018 חלו שינויים

פי דו"ח חדש על התעצמות האנטישמיות השנתית, שפורסם על ידי ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית, שנת 2021 הייתה השנה העמוסה ביותר במסרים אנטישמיים מזה עשור. יחד עם זאת, מרבית תשומת הלב של הקהילה העולמית והתקשורת נמשכה

ע

י' גייברזא, היקרוט ילגד תא מיפרוש מינמרא
זאזוריב לארשיו